

Filologija ne gradi samo na logiki (pogovor s Kajetanom Gantarjem)

David Movrin

Na poti do sem sem razmišljal,¹ kako začeti to srečanje – in bolj sem razmišljal, bolj se mi je zdelo absurdno, da bi uvodoma predstavljaj nekoga, ki ga vsi poznate. Pač pa lahko povem anekdoto, za katero mogoče ne veste vsi. V Društvu za antične in humanistične študije smo predlani prišli na idejo, da bi profesorja Gantarja predlagali za neko drugo nagrado, ki je imela med obrazci tudi obrazec za soglasje predlaganega. Naredil sem osnovnošolsko napako ter pisal profesorju, če ga lahko izpolni in podpiše. On pa mi je odpisal, da je nagrad v življenju dobil preveč in da prosí, naj ga ne predlagamo. Eksplicitno izraženi zahtevi se je težko upreti. Smo pa v društvu tudi poznavalci Otona Župančiča, ki je, kot veste, napisal, da gre osel enkrat na led, »baš to je oslovstvo«, in da modrec ve, kako je »danes pal«, jutri bo pa plesal po njem. Ko smo tako profesorja predlagali naslednjič, tokrat za Prešernovo nagrado, ga nismo nič spraševali. Na tem mestu bi se zato rad zahvalil Miljani Cunta s Slovenske matice, ki je vse to koordinirala, in SAZU, ki je predlog takoj podprla; resnično sem vesel, da ob tej priložnosti lahko sediva tukaj.

Ko sva se pred več kot desetletjem pogovarjala v Modrijanovi knjigarni, sem za vas uporabil verz iz vašega prevoda Odiseje. »Videl je mesta

1 Pogovor je nastal 13. januarja 2022 pred polno veliko dvorano SAZU, v kontekstu decembrske novice o Prešernovi nagradi in ob sočasnem izidu tretje knjige spominov *Penelopin prt* pri Slovenski matici; objavljamo ga v spomin na mladostno iskrivost, s katero je bil sogovornik vse do zadnjega sposoben presenečati občinstvo. Ko je 16. junija 2022 nepričakovano umrl na otoku Krku, je marsikdo nehote pomislil, da ima Menandrov verz »ὄν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνῆσκει véος« – ki ga je kasneje ponovil Plavt, »quem di diligunt, adulescens moritur«, ob smrti prijatelja Matija Čopa pa tudi profesorju tako ljubi Prešeren – več kot le en pomen.

premnogih ljudi, spoznal je njih misli«, pravi Homer za Odiseja. Zato mi je zdaj takoj padlo v oči, da ste naslov svoje tretje knjige spominov, Penelopin prt, navezali na isti mit. Bi lahko povedali, kako ste prišli do njega – in do te prelepe naslovnice, na kateri je »Koronavtrnica« Eve Petrič?

Pred tem sem izdal že dve knjigi spominov, najprej *Utrinke ugaslih sanj*, kjer sem opisal svoja mladostna leta, nekako do poroke in doktorata, in potem *Zasilni pristanek*, ki sega še malo naprej. Potem pa me je navdajala misel, da bi bilo lepo, če obelodanim še svoja odisejska potovanja v daljne dežele in predavanja na tujih univerzah, obiske in razne funkcije, kar se je začelo šele sredi najlepših let. Pri spominih je vedno tako – ko izidejo, vidiš, da si marsikaj spregledal, kaj bistvenega celo pozabil. In sem premišljeval, kako bi napisal še dodatek obema knjigama. Seveda vse pišem z računalnikom in leta 2012 ali 2013 sem začel pisati razna dopolnila, stvari, za katere ne bi rad, da bi mi ušle iz spomina. Tako sem mislil, da bi knjigama, ki sta naleteli na dosti ugoden odmev, dodal še tretjo. Najprej sem ji hotel dati naslov *Vzponi in padci*, morda *Moji vzponi in padci*. Potem sem to počasi pisal in veliko stvari, ki sem jih zasnoval, sem vrgel v koš. Ne več v koš za papir, na računalniku imam rubriko, kjer piše »Koš«. Razlika med odpadki v košu za papir je v tem, da jih odpeljejo na odpad; ta koš pa ostane tam leta in leta, če posebej ne ukazete, naj se stvar uniči. Tako sem se včasih spomnil kakšne stvari in si rekel, bom pogledal v koš, ter videl – v ta koš sem dal nekaj, za kar se mi je zazdelo, da sem kar dobro napisal, da danes ne bi bolje. Tako sem začel stvari pobirati iz tega koša, potem pa nekoč pomislil tole: *Odiseja* je bila od nekdaj moje najljubše branje, spomnim se, da sem že v očetovi knjižnici, ko so izšle znamenite slovenske čitanke, najbolj požiral zgodbe o Odiseju in Polifemu. *Odiseja* me je privlačila, ampak bolj kot Odisej se mi je zdela pametna in modra Penelopa; en tak karakter sem videl v njej. Ženska, ki drži tri vogale pokonci, še več kot tri, štiri vogale. Pametna. Seveda sem se vživljal v tisto, vedel sem, kako je potem tkala svoj prt in metala čez noč skrivaj – najbrž v kak koš ali kako, ne vemo točno; tako da sem rekel, bom dal pa drugačen naslov. In tako sem svojo prvotno tretjo knjigo prenaslovil v *Penelopin prt*.

In zato ste izbrali vezeno?

Ta prt se je razraščal, čedalje več je bilo vsega, in ko je dobival končno obliko, sem dobil tudi spretno in zelo sposobno lektorico, ki mi je stvari urejala in pregledovala, Nado Šumi. Nekoč me je vprašala:

»Kaj bi pa radi imeli na platnicah? Na prvi knjigi je tako lepa zelena, *Utrinki ugaslih sanj*, ko je še vse v pomladi, v polnem zelenju; na drugi, *Zasilni pristanek*, je odpadajoče listje.« In sem rekel: »To bo *Penelopin prt*, mogoče bi bile lahko kakšne čipke, mogoče idrijske?« Moja babica po očetovi strani, ki je nisem nikoli videl, ker je prej umrla, je bila spretna čipkarica iz Idrije, doma iz neke vasi nad Idrijo, s Kanomlje. Tudi ena od nečakinj je bila kasneje učiteljica v Idriji in je vodila čipkarski krožek, tudi sama dela lepe čipke, nekoč je dobila zanje celo dve nagradi. Nakar mi je Nada rekla: »Veste kaj, če bi bila čipka – ne vem, če poznate umetnico Evo Petrič, Petričevo hčerko?« Rekel sem, da gospoda Ernesta Petriča dobro poznam, ker sva nekaj časa stanovala v istem bloku na Vodmatu, ko sva bila čisto mlada; on je stanoval v pritličju, jaz pa tri nadstropja nad njim. »Ja,« mi je rekla, »njegova hčerka je zelo znana in je zasnovala lepo čipko, ki je krasila celo notranjost Štefanove katedrale na Dunaju.« Oho, sem rekel, če bi si to lahko izvolil za naslovnico in če nima nič proti in ne bo težav z avtorskimi pravicami, potem si kaj lepšega ne morem misliti.

Dunaj vas je prepričal?

Dunaj imam zelo rad, tam sem preživel nekaj lepih večerov, enkrat cel mesec, pozneje pa je bilo pravzaprav moje zadnje predavanje, ki sem ga imel pred nastopom korone, spet na Dunaju, na akademiji in na univerzi. Zame skoraj ni lepše prestolnice, kot je Dunaj. Ne da bi bil ravno avstrijakant, ampak vedno sem čutil, da smo zgodovinsko bolj povezani z Dunajem kot pa recimo z Beogradom. Veste, Srbe zelo obrajam, ker so se izkazali med drugo svetovno vojno; naša družina je bila izgnana v Srbijo. Ampak ko sem kasneje govoril s Srbi, mi je nekdo rekel: »Kakšna sreča je bila za vas, da ste prišli pod Habsburžane, ne pa pod turške sultane. Poglejte, že pri nas v Srbiji, Prečani,« – ne vem, če poznate izraz, tisto, kar je preko Donave – »to je čisto druga kultura kot pa to, kar je bil Beograjski pašaluk. *Srpska Atina* je v Novem Sadu,« to so mi govorili; »*Matica srpska* ni v Beogradu, ampak tam. Dunaj, veste, cesarica Marija Terezija, toliko pa poznamo tudi mi zgodovine, to je bilo nekaj drugega kot pa kak turški sultan ali paša, kot smo jih imeli mi.« No, zato sem zelo vesel te ideje, ki se je tu uresničila, te lepe podobe.

Naredili ste kar nekaj korakov nazaj v preteklost, metafora Penelopinega prta omogoča prevpraševanje, seganje nazaj, vse do začetkov – tako da si bom to dovolil tudi sam. Ko sem pred kratkim pisal članek o profesorju Ivanu Lunjaku, ki je ustanovil naš oddelek, sem prvič pomislil,

da je Oddelek za klasično filologijo star dobrih sto let – in da ste vi že sedemdeset let tesno povezani z njim, da imate o več kot dveh tretjinah te zgodovine čisto osebno izkušnjo. Zanima me, kaj danes mislite o tistem delu, ki ga še niste sooblikovali, o času med vojnama; za Lunjakom je prišel Fran Bradač, za njim Milan Grošelj. O teh dveh smo vedeli kar nekaj, zdaj pa mi je profesorica Olga Budaragina iz Sankt Peterburga pred slabim mesecem v arhivih Inštituta za rusko literaturo našla še Lunjakovo fotografijo. Z nje se profesor smehlja kot iz nekega drugega prostora in drugačnega časa. Če se ustaviva ob pogledu nanj – kaj mislite, kakšno dediščino so vam zapustili ti ustanovni očetje? Kakšna je bila raven študija v Ljubljani pred vojno?

O tem ne morem soditi, kakšen je bil nivo študija na klasični filologiji. Vem recimo, kakšen je bil na slavistiki, ker je bil moj oče eden prvih študentov slavistike. Slavistika je imela že takoj na začetku štiri veličastne, ki so to še danes; Kidrič, Prijatelj, Nahtigal in Ramovš – to je pojem. Na klasični filologiji pa so iskali neko zasilno, začasno rešitev. Čudim se, da niso bili malo bolj prožni. Slovenci smo imeli veliko klasičnih filologov, dobrih, ki so objavljali svoje razprave v gimnazijskih izvestjih. Seveda, večinoma so bila ta izvestja v nemščini, vendar tudi v slovenščini; in nekateri od teh člankov se še danes citirajo v izčrpnějšíh literarnih zgodovinah ali v historičnih gramatikah latinščine in grščine. To so bili dobri učenjaki.

Vendar brez habilitacij.

Res je, da niso bili habilitirani učitelji. In v tisti stiski so menda prisluhnili pobudi Nahtigala, ki je bil prej, če se ne motim, docent ali izredni profesor za ruščino na graški univerzi. Tam je spoznal nekega ruskega upokojenca; ta profesor Lunjak niti ni bežal pred oktobrsko revolucijo, ampak je že prej dosegel leta za upokojitev, 70 ali 65, kolikor je že bilo. Po rodu je bil Čeh, potem pa profesor na ruskih univerzah; najprej v Kazanu, to je bila zelo pomembna univerza, za Rusijo poleg Moskve in Sankt Peterburga nekako kot Heidelberg, duhovno srce Povolžja. Tudi Baudouin de Courtenay, ki je raziskoval rezijanska narečja, je bil najprej docent na Univerzi v Kazanu – to je bila slavna univerza, ki je tako angažirala tudi mladega češkega štipendista. Carska Rusija je rada dajala štipendije nadobudnim študentom iz slovanskih dežel in tako je češki profesor Lunjak dobil od ruske vlade štipendijo, da gre študirat v Leipzig, ki je bil takrat eden največjih centrov klasične filologije, in da bo nato poučeval na eni od ruskih univerz. In je poučeval, mislim, da je tudi doktorat delal v Kazanu, pozneje je bil nekaj časa v Sankt

Peterburgu, nazadnje pa v Odesi. Ko je dosegel leta za upokojitev, je prišel v Gradec, zelo prijetno avstrijsko mesto, kjer so se upokojenci vedno dobro počutili, tako da so mu rekli *Pensionistenstadt*.

Avstrijci menda rečejo kar Pensionopolis.

Ja, *Pensionopolis*. Tudi pri nas so šli nekateri upokojenci živeti tja, recimo [Valentin] Kermavner, mislim, da je bil to ded Tarasa Kermavnerja. In tja je Lunjak dobival rusko pokojnino, tudi po tem, ko je izbruhnila svetovna vojna in sta bili Rusija ter Avstrija sovražni sili, je pokojnina nekaj let še vedno prihajala v Gradec. No, leta 1917, ko je prišlo do oktobrske revolucije, je revolucionarna oblast, tako kot delajo pravi revolucionarji, vse te pokojnine, vse te vezi prestrigla. Potrebovala je denar, bila je lakota in tako naprej – in Lunjak je ostal brez sredstev. Nakar se je zasmilil našemu ustanovitelju slovanske filologije Nahtigalu, ki je bil profesor na graški univerzi in je rekel: »Bomo pa začasno pomagali Lunjaku.« Ta je bil že malo v letih, vendar je imel voljo in je potem prišel za honorarnega ali pogodbenega predavatelja, nikdar ni bil redno nastavljen.

Težava je bil predvsem jezik.

Ne vem, kako je šlo to. Univerza je bila slovenska, vsa predavanja so potekala v slovenščini. Lunjak je menda poskušal včasih predavati po češko ali po rusko, vendar ga niso razumeli. Potem je ugotovil, da ga še najbolj razumejo, če predava po nemško. To je bila izjema, ki so jo nekaj časa gledali z nekakšno toleranco. Potem je pa mož prišel v leta, imel jih je že čez osemdeset, 83, in je še kar predaval – tako da so mu dali *consilium abeundi*, kar je rahlo zameril. Ne vem, to ste več raziskovali vi?

Težko je reči. V dokumentih je zabeleženo, da »pogajanja za obnovitev pogodbe niso imela uspeha«, to je vse, kar piše. Mislim, da sta tukaj dve možnosti. Ena je, da je bil on že utrujen in se mu je zdelo, da je čas za odhod; druga je pa to, kar ste omenili.

Poglejte, jaz se spomnim, kako sem bil leta 2000 star sedemdeset let. Prej sem kakšnih dvanajst let poleg Ljubljane predaval tudi na graški univerzi. Potem sem to prekinil; nakar mi leta 2000 pišejo z graške univerze, če bi prišel za eno ali dve leti še predavat v Gradec. In sem videl; ko človek preseže sedemdeseto leto, veste, šest ali osem ur predavanja na teden, to ni mačji kašelj. Bojim se, da je bilo pri Lunjaku

podobno. Še zlasti, ker vem, da je profesor Grošelj, ki je na univerzo prišel pozneje, veliko pozneje, rekel, da je bilo v njegovi generaciji – on je bil približno ista generacija kot moj oče, moj oče je bil rojen 1901, Grošelj pa menda 1902 – da je bilo v tej generaciji, prvi generaciji študentov na klasični filologiji na ljubljanski univerzi, tudi nekaj zelo sposobnih. Recimo Albin Vilhar – njega je Grošelj zelo cenil. On je že objavljaval razprave v nemščini, v vodilnih revijah, zlasti s področja antične mitologije. Ampak v Ljubljani ni imel možnosti, šel je v Srbijo in se tam poročil. Tako da žal ne morem soditi; ne bi rekel, da je bil Lunjak slab profesor, ampak kolikor so se spominjali pozneje, Bradač ali drugi, je bila to zavora, nekakšno mrtvilo. Profesor Sovre je zablestel takoj s svojimi prvimi prevodi; ne samo s prevodi, izdal je tudi študijo *Gospodarske razmere pri starih narodih*. Ni pa imel niti doktorata, ker je bila pred prvo svetovno vojno taka nesrečna generacija, komaj je odslužil enoletno vojaščino, že je moral k vojakom na fronto, bil ranjen in tako naprej. Klasična filologija je nekaj časa veljala za malo lažji študij; nekateri so rekli, da tam z malo spretnosti ... Ne morem soditi. Vem pa, da ko je prišel profesor Grošelj, in kmalu za njim še Sovre, je naša klasična filologija dobila mednarodni nivo.

Ker ste ravno navezali na profesorja Sovreta – lani smo pripravili s poljskimi in britanskimi kolegi neko konferenco s pogledi na ta čas; in v Sovretovi zapuščini, ki je zdaj končno prišla v NUK, sem našel ohranjen načrt za »Perspektivni razvoj klasične filologije«. Nastal je leta 1959 na zahtevo ministrstva oziroma organa, ki je ustrezal ministrstvu, v takratni tradiciji petletk. Sovre je kot nestor discipline spisal načrt za prihodnost – glede na to, da je čez par let umrl, bi lahko rekli, da nekakšno filološko oporoko. Kar me je presenetilo, je to, da se že v uvodnem odstavku sklicuje na vas. Takole gre: »Po razgovoru z nekaterimi stanovskimi tovariši, posebno pa ob sodelovanju mojega učenca dr. Gantarja, predlagam za svojo stroko tale perspektivni delovni program.« In potem eksplodira, v značilnem slogu: »Ob silovitem tempu, s katerim napredujejo danes tehnične vede, v času, ko se človek uspešno pripravlja na okupacijo sončnega sistema, pravzaprav nikor čudno ni, da je humanistična izobrazba pri nas iznova prevzela vlogo daritvenega jagnjeta, ki naj se zakolje na oltarju prirodoznanskih disciplin. Kakšen smisel ima, slišimo zabavljati, da naša družba troši denar, zlasti pa dragocene delovne moči, ki bi jih koristneje porabljali na drugih področjih, za spoznavanje pred tisoči let izumrlega sveta? Proč s to anahronistično navlako, kaj nam treba je Homerjev, kaj Platónov, Aristotelov?« In tako naprej – na koncu pa pribije, da je »antična kultura slej ko prej temeljni kamen naše celotne kulturne stavbe«. – Da se vrhovna avtoriteta neke

discipline že v uvodnem odstavku sklicuje na svojega učenca, se mi je zdelo vsaj nenavadno; očitno vam je Sovre zelo zaupal. Zanima me, kako se spominjate odnosa z njim?

Profesor Sovre me je hotel imeti za svojega naslednika, že po mojem prvem seminarskem referatu je navdušen prišel in rekel: »Pridite k meni in predstojniku Grošlju; vi me boste nasledili.« Vendar jaz takrat nisem imel tistih moralnopolitičnih kvalifikacij, za seboj sem imel nekaj oznovskih zaporov in tako naprej; čeprav klasična filologija ni bila ne vem kakšna režimska prioriteta.

Zaposlili ste se potem drugje.

Zaposlil me je moj nekdanji ravnatelj gimnazije, Stane Melihar, ki so ga odslovili z ravnateljskega mesta, češ da je na klasični gimnaziji pustil, da so se pojavljale razne subverzivne dejavnosti, razni literarni krožki, ki niso bili ravno v skladu z marksizmom. Je bil pa Stane Melihar med vojno v Dachauu, tako da je bil kot persona nedotakljiv; vendar so mu odvzeli ravnateljstvo, češ da je bil premalo buden, da je dopustil kaj takega. Tako kot so v Mariboru tudi Košarja odstranili, ko so se tam pojavljali oporečniki. No, nakar je Melihar postal visok uslužbenec v republiški administraciji, na Sekretariatu – to je bilo ministrstvo, samo takrat se je reklo Sekretariat za kulturo in prosveto – in sicer je bil odgovoren za Svet za znanost. Pri tem Svetu za znanost so potem, ko so bile razne petletke in to, zahtevali, da se naredijo programi, petletni ali sedemletni programi raziskav, kaj naj bi se delalo. Meni je Melihar rekel: »Če ste brez službe, jaz bi vas vzal; rabim človeka, vi ste zanesljivi.« Poznal me je še iz dijaških let. »Pa jezike znate, mi boste pomagali.« V bistvu je bil njegov Svet za znanost predhodnica tega, kar je danes Ministrstvo za znanost, samo da sva bila samo dva človeka; načelnik Stane Melihar in jaz kot referent. Univerza sploh ni spadala pod to, Akademija tudi ne, samo nekateri tehnični inštituti, tisto, kar ni bilo pod Univerzo. Edini netehnični inštitut, ki sva ga imela, je bil Inštitut za narodnostna vprašanja, ta je bil malo drugačen.

In inštituti so se pripravljali na petletko?

Inštituti so morali delati te plane, ki so bili bolj spisek želja; predvsem pa preračunati, kaj bi se delalo. Jaz sem vedel, kako to delajo tehnični inštituti in Inštitut za narodnostna vprašanja, zato me je profesor Sovre enkrat poklical na dom, blizu sem stanoval, poznal me je kot

svojega bivšega študenta, in je rekel: »Na Akademiji sem edini klasični filolog, zdaj si prizadevam, da bi postal to tudi profesor Grošelj; ampak tole moram oddati do tega in tega roka, napišite nekaj.« In sem po takem šimeljnu, kot sem videl, da so to delali tehnični inštituti, še jaz nekaj nebuloznega napisal – tistega papirja nimam več, kar sem dal Sovretu. Sovre mi je rekel: »Ampak gospod Gantar« – ne samo meni, vsem je rekel »gospod«, nikoli »tovariš« – »ampak gospod Gantar, jaz tega ne morem plasirati, to je vaše.« Rekel sem, dajte no. In je rekel: »Saj najbrž je narejeno tako, kot mora biti.« Rekel sem mu, da tega nimam za kakšno svojo umetnino, naredil sem tako, kot je naredil Zavod za raziskavo materiala in konstrukcij, pa Vodogradbeni laboratorij – bomo imeli pa še za klasično filologijo. Vem pa, da sem dal noter kot nekaj, kar bi bilo treba prvenstveno narediti, Wiesthalerjev slovar. To je bil slovar, ki so ga slovenski klasični filologi začeli delati še pod staro Avstrijo; deželni zbor vojvodine Kranjske je že leta 1895 dajal sredstva, da bi vsi klasični filologi začeli delati velik latinski slovar – in so ga res delali. Tako sem v grobem zastavil.

Slovar vam je ostal posebej v spominu?

Spominjam se iz tistih prvih časov svojega študija, ko še nisem bil asistent na univerzi, sem pa v popoldanskem času rad zahajal v klasični seminar, ker sta mi profesorja Grošelj in Sovre dovolila, da tam delam za svoje raziskave, predvsem pa za doktorat – da je enkrat tja prišel starejši gospod [Josip] Wester, klasični filolog, ki je širši javnosti še bolj znan kot navdušen planinec. Če hodite na Šmarno goro, tam je Westrova pot, ki gre na Šmarno goro čez Grmado, ta se imenuje po njem; pa tudi drugje so njegove planinske poti. No, ta je nekoč prišel k profesorju Grošlju in se z njim pogovarjal, jaz sem pa zraven sedel in poslušal. Razlagal mu je, kako je dobil od Wiesthalerja navodilo, naj za ta veliki slovar pripravi črki b in c – in kako so plačali od listka, še v stari Avstriji, koliko kron je dobil za vsak listek. To je bil masovni podvig, kjer so vse gimnazijske profesorje timsko povezali, lahko rečemo celo, da prvi timski poskus izdelave kakega slovarja pri nas. In to gradivo je potem ležalo neobdelano, nabiralo se je desetletja, nazadnje je bilo – spet kot timski podvig – v celoti izdano šele nekaj po letu 2000. Mislim, da niti za angleščino nimamo tako izčrpnega tujejezičnega slovarja, kot ga imamo po zaslugi dežele Kranjske za latinščino. Toliko se spominjam.

Tu bi mogoče ločil dvoje. Pri vašem pogledu na lastno vlogo slutim simpatičen understatement, ampak tisto, kar zbode v oči, je kontekst

tega dokumenta, petletka, ki je malone komičen. Preveril sem, ta petletka se je sesula že v dveh letih. Junija 1962 je Tito v Beogradu izjavil, da je izhod iz nakopičenih težav v državi »v reviziji petletnega plana«, mesec dni kasneje pa je zvezni CK ugotovil, da se je treba takoj lotiti dela za izdelavo novega – sedemletnega plana. – Drugo, kar mi pade v oči, je to, da je sam načrt (ob vsej bombastičnosti Sovretovega sloga) napisan pretehtano in resno, celo ambiciozno. Omenjene so raziskave slovenskega humanizma, interdisciplinarne študije o protestantih, prevodi grške filozofije, lirike, tragedije in zgodovinopisja ter rimske epike, lirike, filozofske in zgodovinske proze; izdaja latinskega slovarja; povezave s tujimi univerzami; izhajanje specializiranih znanstvenih revij; širitev oddelka. Vse to, kar ste na prelomu šestdesetih previdno načrtovali, smo čez čas dobili, kot se reče, z dobro, potlačeno, potreseno in zvrhano mero. Glede na okoliščine, leta 1958 je bila s šolsko reformo perspektiva za klasične jezike na eni svojih najnižjih točk, je to resnično presenetljivo. Kako danes z distance gledate na zadnja tri jugoslovanska desetletja v naši stroki, od začetka šestdesetih, po nastanku tega predloga, do konca osemdesetih?

Mi smo imeli srečo. Ti načrti – tu gre v glavnem za to, da bi se zagotovila sredstva. Drugače je pa v vsaki stroki vse odvisno od osebnosti, veste. Zgodovino delajo osebe. Osebe premaknejo stvari, zgodovino je težko planirati. Ravno tako v literaturi. Vi ne morete planirati, da boste imeli velikega pisatelja – ta se rodi; ravno tako pesnik, *poeta nascitur*. Imeli smo srečo, da se je v teh letih našlo nekaj entuziastov, ki so se vpisovali na klasično filologijo; da smo imeli ljudi, kot je bil pokojni kolega Simoniti, ki je zagrizel v eno teh reči, slovenski humanizem, izdal najprej izčrpno bibliografijo vseh slovenskih latinskih tekstov, potem pa napisal monografijo o slovenskem humanizmu, kjer je odprl pozabljeno in zanemarjeno poglavje. Kar je imelo tak odmev, da je nazadnje stvar izšla tudi pri Avstrijski akademiji znanosti v nemščini.

Podobno je bilo z našimi profesorji. Kmalu se je formirala profesorica Erika Mihevc, profesor Grošelj je bil eden prvih dekanov (dekan je bil ravno tisto leto, ko sem se sam vpisal), ki je skrbel za to, da je šel podmladek v tujino na študij; in je preskrbel profesorici Mihevčevi – ravno takrat je bil dva meseca v Parizu – neko francosko štipendijo. Tam se je dogovoril z Mlle. Juliette Ernst, da bo priskrbel eno štipendijo, in profesorica Mihevčeva je šla študirat grščino v Pariz, pozneje je dobila tudi štipendijo za Grčijo in tam izpopolnjevala znanje v srednjeveški, bizantinski grščini.

Je bil Grošelj tu izjema?

Grošelj je imel takrat somišljenike tudi v drugih strokah. Tudi profesor Zwitter si je kot rektor prizadeval, da bi šli čimbolj ven. Tako da se je potem tudi na klasični filologiji formiralo nekaj osebnosti. Poleg tega so imeli tudi drugi profesorji posluh za to. Recimo profesor Ocvirk na primerjalni književnosti, on je svoj študijski program tako preoblikoval, da je moral v prvem ali drugem letniku vsak študent primerjalne književnosti napraviti po en izpit iz antične književnosti. In vem, da je imel Sovre potem zadnja leta tako polno predavalnico – predavanja so bila v Nuku, stavbe na Aškerčevi cesti še ni bilo, v četrtem nadstropju je bila klasična filologija, s pogledom na Križanke in zadaj na Krim – majhna soba, ampak predavalnica je bila tako napolnjena, da so študentje sedeli na tleh, na oknih, in zapisovali.

Sovre jih je gotovo znal pritegniti.

To je bilo to. Veste, to so bile osebnosti. Poglejte, zakonodaja – ker sem bil nekaj časa v administraciji v službi, sem dobro poznal univerzitetno zakonodajo. In tista stara avstrijska, pa tudi prva jugoslovanska zakonodaja je imela člen, ki se je glasil, da lahko ne glede na vse formalne pogoje o doktoratu, habilitaciji in tako naprej, univerza na podlagi predloga dveh rednih profesorjev izjemoma povabi za profesorja tudi kakega vrhunskega učenjaka, ki še ne izpolnjuje teh pogojev. Prvi, ki je bil po tem členu povabljen na ljubljansko univerzo, je bil Plečnik. Seveda, tudi danes bi bil, ker bi rekli, arhitektura, to je umetnost; ampak takrat je bila to Tehnična fakulteta in so naredili izjemo.

Take izjeme se lahko hitro razrastejo.

Rekli so, da s temi izjemami ne bodo preveč širokosrčni; bojim pa se, da je bil za tem centralizem, veste, o vsem je odločal Beograd. Ne samo za univerzitetne profesorje, celo za gimnazijske profesorje so vse odločbe prihajale z Ministrstva za prosveto v Beogradu. Vem, da je moj oče dobil dekret za premestitev na celjsko gimnazijo 11. oktobra 1930, na moj rojstni dan (seveda je še nekaj časa trajalo, preden je nastopil službo). Ampak podpisal je neki uradnik Ministrstva za uk in bogočastje, ali kako se je reklo, ta in ta. Seveda, Beograd je zaviral, rajši je forsiral druge stroke, na klasični filologiji pa ni bilo namestitev; Grošelj je moral ne vem koliko pokazati, preden je lahko sploh postal

docent. Tudi Bradača so zelo počasi – seveda, Lunjak ni mogel nič pospešiti, ker niti ni bil redno zaposlen, samo pogodbeno; tako da je klasična filologija svoj veliki vzpon doživela šele pod Grošljem in Sovretom. In to tak vzpon, da je lahko oplajala celo sorodne znanosti. Velik strokovnjak za arheologijo, recimo, Stane Gabrovec – to je bil diplomiran klasični filolog. Tudi v drugih strokah; za srednjeveško zgodovino je bil Mlinarič, enkrat je prišel Grafenauer v naš seminar, češ, Mlinarič ne zna samo latinsko, ampak bere urbarje, napisane v skracani gotici, po nemško. Tudi na teologiji so naši študentje v nekaterih strokah. Tako so se te stvari razvijale.

Pogovarjava se v hiši, ki je tudi akademija umetnosti – in zlasti mikavno branje so v vaših spominih odlomki, kjer pripovedujete o srečanjih s slovenskimi umetniki. Predvsem z mojstri besede: Tone Pavček, Janez Menart, Andrej Capuder, Ciril Zlobec, Alojz Rebula, preveč jih je, da bi jih lahko naštel. In tu bi za intermezzo rad prebral sonet, ki vam ga je napisal soimenjak Kajetan Kovič. Naslov ima po zgodbi iz Cezarjevega življenjepisa, »Rubikon«, in se poigrava z dejstvom, da je latinski rek »alea iacta est« v slovenščino pravzaprav preveden narobe; izvirna latinščina ne pravi, da je kocka padla, v latinščini je zgolj »iacta«, vržena, še vedno v zraku. Takole gre:

Rubikon: Kajetanu Gantarju v presojo

Za hip se čez oči spustijo veke.
V možu je hudi boj dobojevan
– kocka je vržena – in onkraj reke
gre z legijami v negotovi dan.

Za njim so vojne, dolge in krvave,
daleč na mejah znanega sveta.
Zdaj z vojsko vnovčevat gre težo slave,
in sedem rimskih gričev trepeta.

Napolnjene s kositrno modrino
strmijo mirne moževe oči
na pot, ki gre v neznano zgodovino.

Kaj bo – ko kocka pade – obveljalo,
o tem usoda pitijsko molči,
kažoč mu hkrati žezlo in bodalo.

Njegov sonet je prelep; ampak za filologa še privlačnejši je s svojim obratom v grško mitologijo sonet, ki ste ga Koviču napisali v odgovor; mogoče bi ga lahko prebrali sami in povedali kaj več o tem, kako je nastal?

S Kovičem in z avtorji *Pesmi štirih* smo prijateljevali – s Kovičem sva bila skoraj isti letnik, mislim, da je rojen leta 1931, eno leto mlajši od mene. V Mariboru je hodil med vojno na klasično gimnazijo in seveda sem ga srečeval pri Sovretovih predavanjih. Imeli pa smo takrat predmet, ki je bil obvezen za vse moške – Predvojaška vzgoja. Moram reči, da so bili profesorji zelo *ljudski* in so nam pustili veliko svobode, tako da sva se lahko midva s Kovičem takrat pogovarjala samo o literaturi. Vem, da je med okupacijo stanoval – njegova mama je bila že pred okupacijo učiteljica, v Radencih, tam nekje. Hodil je pa na klasično v Mariboru. Nekoč sem mu rekel, kako to, da imaš tako rad antične motive? In mi pravi: »Veš, med vsemi profesorji na nemški gimnaziji, ki sem jo moral med okupacijo obiskovati, mi je bil najbolj simpatičen profesor latinščine. Takrat je bilo obvezno, da je moral profesor ob prihodu v razred najprej pozdraviti s *Heil Hitler*, on je pa samo takole vnemarno zamahnil; prav videl si odpor do tega, zato se mi je usedel v srce.«

Kovič pa vam, da ste mu napisali pesem?

S Kovičem sem se tudi pozneje večkrat srečeval in enkrat sem mu rekel: »Veš, zadnjič sem šel kupovat v Leclerc, v veleblagovnico, in sem pri blagajni – bilo je poletje, med počitnicami – dal blagajničarki svojo bančno kartico. Natančno jo je pregledala, prebrala, potem pa rekla, joj, kako lepo ime imate, Kajetan, to je pa moj najljubši pesnik, Kajetan Kovič!« Rekel sem mu: »Vidiš, kako te imajo rade – to je gotovo kakšna študentka, ki honorarno dela med počitnicami.« In potem sem mu tudi jaz napisal sonet:

Kajetanu v zahvalo Kajetan

Če kakor ti imel bi moč besed,
da vanje bi kot radgonsko penino
pretakal slavno rimsko zgodovino,
poslal bi ti kaj več kot slab sonet.

Tako pa – kakor Glavku Diomed –
ti dajem bron v zameno za zlatnino.
Če kot Homer bi plačeval z živino:
za sto volóv sem plačal jih devet.

Tu je treba seveda znati malo grško, Kovič je to znal; sto volov, po grško *hekatomba*, to je največja daritev bogovom. Se pravi, njegovo darilo je zlato, sto volov, hekatomba, moje niti devet.

A eno je, kar si oba deliva,
kjer sva si bližje, kot so nama leta:
v imenu istem nisva si na tujem.

Ob njem mi prodajalka ljubezniva
zavzdihne: »Imate pa ime poeta,
ki ga najrajši berem ... obožujem ...«

Kovič je bil zelo vesel tega poskusa, rekel je: »Veš, ni slabši kot moj.« Včasih so me res navdajale pesniške ambicije, iz teh ambicij se je pa seveda porodila želja, da bi tudi antične umetnine prevajal, prepesnil tako, da sploh ne bi občutil, kako je to prevod, ampak kot da zveni po slovensko.

Mogoče bi z dokumentom, s katerim sva začela, zdaj še končala. Ta skrb za antično dediščino, ki ste jo na vseh ravneh kazali v svojem življenju, je nekaj, kar zelo izstopa iz omenjenega Sovretovega petletnega načrta. V njem je odlomek, ki je po eni strani absolutno časovno zaznamovan, hkrati pa provokativen. Ga bom spet prebral: »Ob učenju latinske slovnice si mladi človek trenira možgane, in ta trening mu pomaga, da se tudi pri nadaljnjem študiju za poklic in v kasnejšem praktičnem življenju znajde povečini laže kakor njegovi tovariši, ki niso obiskovali humanističnih šol.« (Tu je Sovre v rokopisu po premisleku prečrtal zvezo »in v kasnejšem praktičnem življenju«, očitno se mu je zdela ta trditev le prenapeta.) »Spominjam se, da me je neposredno po prvi svetovni vojni vabil direktor ptujske tovarne za čevlje – bil je dunajski Nемеc – naj stopim pri njem v službo. »Sie haben,« je dejal, »die klassische Schulbildung hinter sich und verfügen daher über ein trainiertes Gehirn: und die Industrie braucht trainierte Gehirne.« Mož je kljub svoji kapitalistični ideologiji pravilno ocenjeval vrednost klasične izobrazbe. To spoznanje si danes utira pot celo v Ameriki in klasični študij se tam močno uveljavlja.« – Mogoče lahko z distance pogledate na to skorajda pretirano idejo? Ptuj nima več svoje tovarne za čevlje, najbrž danes ne bi uporabili enakega argumenta?

Seveda ga ne bi. Je pa nekaj – klasična filologija je tudi latinska slovnica. Profesor Grošelj nam je nekoč rekel: »Pri latinski slovnici se boste naučili natančnosti in to vam bo tudi kasneje prišlo prav. Če

se je nekdo v gimnaziji učil latinske slovnice, ki ima strogo definirana pravila, kaj je prav in kaj je narobe, potem bo tudi pozneje kot graditelj mostov dobro in natančno preštudiral, na kaj mora paziti, da se most ne bo zrušil, če bo šla čezenj pretežka vprega.« Seveda je to malo pretirano; res pa je, da klasična filologija ne gradi samo na logiki, ampak tudi na etiki, na odgovornosti. Ko sem služil vojsko, sem imel nekaj polpismenih oficirjev, imel pa sem tudi nekega kapetana Tubića, spomnim se, da se je vedno najbolj zanesel name. Potem sem ga pa nekoč vprašal: »Pa zakaj to naročate meni, saj imate desetarje in vodnike?« Rekel je: »Čuj, ja znam; ti si student klasične filologije; ja sam imao latinski, znam, šta je to; to je čovek, koji je pouzdan,« to je človek, na katerega se lahko zanesesh. Tega ne bi absolutiziral, ampak nekateri so bili takšni.

Verjetno ni bil edini?

Spomnim se, da sem se nekoč peljal iz Beograda z vlakom, v spalniku, v Ljubljano, z neke seje. Delil sem si ga z nekim mladim zdravnikom, ki je končal Vojnomedicinsko akademijo v Beogradu. Vprašal sem ga, če je rojen v Beogradu. – »Ja.« – »Kam pa zdaj potujete?« Pravi: »V Pivko, v Slovenijo.« Rekel sem: »Potem ste pa gotovo zelo nesrečni, ker boste iz glavnega mesta prišli v *zabačeno selo na granici*.« Je rekel: »Sploh ne.« Bil je mlad zdravnik stažist, zelo bister fant. »Če ste bili kdaj na kakšnih vojaških vajah ali manevrih, potem *znate, da neprijatelj uvek dolazi od zapada*. In možnosti za napredovanje imaš samo, če si bil *na zapadnoj granici*.« Rekel je: »V celi Jugoslovanski armiji je za medicinsko službo predviden samo en generalski čin in to najnižji, generalmajor; če bom lahko pokazal, da sem bil *na zapadnoj granici*, to je Pivka, potem imam možnosti, da to kdaj postanem,« tako mi je rekel v šali.

Potem pa sva se peljala mimo Sremskih Karlovcev. In pravi: »*Ama tu je ipak jedna iznimka*.« Rekel sem: »Ja, vem. Tukaj je obiskoval gimnazijo Gojko Nikoliš, ki je postal v Jugoslovanski armiji generalpolkovnik.« To je najvišji čin sploh. – »Kako pa vi to veste?« – Rekel sem: »Zato, ker ga je učil moj profesor Grošelj, ki je bil nekoč prestavljen na gimnazijo v Sremskih Karlovcih. V svojih spominih [*Korijen, stablo, pavetina – memoari*] pravi, da je bila to neka zapuščena gimnazija, imela je nizko raven, latinščine ni nihče resno jemal – dokler ni prišel *jedan Slovenac*, Milan Grošelj, ki je vzel to zares; napisal je, da ima ravno ta profesor Grošelj verjetno zasluge, da se je pozneje sam odločil za študij medicine.« Vprašal sem ga, kaj ga je pri tem najbolj presenetilo. – »Da je bil *sin pravoslavnog popa* – pa

se je po Titovi armiji povzpел tako visoko, do najvišjega čina, in to po zaslugi nekega slovenskega profesorja.« – V teh spominih, ki jih je pozneje izdal v Zagrebu, ta generalpolkovnik napiše: »Na žalost je profesor Grošelj že po enem letu odšel in vse je bilo spet po starem.«

Ne pa tudi za nas. Ker ste končali s to geografsko razprostranjeno noto, predlagam, da skleneva, kot sva začela, z Odisejem. Vaš prevod Homerja vsebuje tudi zgodbo o tem, kako se Odisej ustavi pri Fajakih in kako ga tam izprašajo. V tej točki bi rad spomnil na Odisejev odgovor njihovi zvedavi kraljici. Če si spet sposodim dva verza iz vašega prevoda:

Njej v odgovor je tole dejal Odisej iznajdljivi:

»Le težko bi, kraljica, ti vse po vrsti povedal ...«

Devet desetletij je težko pregledati »po vrsti«, res je potreben princip Penelopinega prta – tkanju mora slediti paranje, pa spet novo tkanje. Ampak današnja priložnost ni zadnja, bova nadaljevala kdaj drugič, upam, da že brez epidemije in brez mask. Dokler smo še v njej, pa vas pozdravljam z enim od priljubljenih pozdravov Erazma Rotterdamskega: »Da operam, ut totus valeas, tum corpore, tum animo!«